

Visszafolyó idő

Suhai Pál: *Nomád szívvel*

Cédrus Művészeti Alapítvány–Naphút Kiadó, 2015

Ha irodalomtörténészként akarnánk gondolkodni, a múlt század hatvanas éveinek végét, hetvenes éveinek elejét nyugodtan nevezhetnénk az antológiák korának. Se szeri, se száma nem volt abban az évtizedben a különböző költő-író seregszemlének. A *Tiszta szigorúság* (1963) után induló legújabb lírikusok sorát az *Első ének* (1968) nyitotta, azt követte az *Elérhetetlen föld* (1969) és a *Költők egymás közt* (1969), majd – tárgyunkhoz kapcsolódva – *A magunk kenyéréen* (1971) stb. Később is számolatlanul jelent meg a többi vers- és prózaantológia, telis-tele induló tehetségek vagy addig háttérbe szorított idősebbek néhányának műveivel.

Látszata volt egy pezsgő irodalmi életnek, az új nemzedék napvilágra kerülésének s az idők lassú változásának. Az egymásra torlódott nemzedékek új hangú, másfajta valóságot tükröző művei lassan-lassan, de szétfeszítették az Aczél-féle irodalompolitika berozsdásodó félben levő kereteit. Mégpedig oly mértékben, hogy a könyvkiadók is követhették az – egyelőre pusztán irodalminak tűnő – „fellazulást” az első kötetek kiadásával.

Ahogy emlékszem, izgalmas és sokszínű világ volt ez. Még erejük teljében alkottak a mértékadó mesterek; volt az ifjabbak számára hazai példa bőven. De virágkora volt a műfordítás-irodalomnak is, az általa kitágított szemlélet-univerzum számtalan új kifejezőeszközzel gazdagította az új költészetet.

Ez volt az az időszak, amikor az Aczél-féle irodalompolitika engedni-konzolidálódni látszott. A támogat, tűr, tilt híres szentháromsága mintha felbomlóban lett volna. Ennek a felbomlásnak szembetűnő

jele volt a két vezető irodalmi kiadónak – a látszólag arisztokratikusabb Szépirodalminak („fekete” sorozat) és a plebejusabb Magvetőnek (Új Termés) – látszat-rivalizálása. Az irodalompolitikai irányítás tudathasadásos állapota volt ez, hiszen a valóságban mindkét nagy kiadót ugyanaz a kéz: Aczél György tartotta egyben vasmarokkal.

Ki tagadhatná, hogy az antológiák is valójában az ő „művei” voltak, ha áttételesen is? A „támogatottak” és a „tűrték” bámulatosan ügyes kézzel átválogatott kevercsei? A „tiltottakkal” ekkorra már nem akadt gondja: azok javarészt Nyugaton tartózkodtak...

Tizennégy költő indult a *Magunk kenyéréen* antológiában, s a „fiatalok” között három „túlkoros”: Bertók László, Czigány György és Vasadi Péter. Az antológiák szóródási törvénye szerint tizennégyük közül heten maradtak később is jegyzett költők: Bertók László, Czigány György, Dobai Péter, Nádasdi Éva, Suhai Pál, Vasadi Péter, Veress Miklós. Éppen a fele. A költők élcsapatában maradást már csak négyen érthették meg: Bertók, Czigány, Dobai és Vasadi. Veress Miklós két évtizede hallgat, a két margóra szorult lírikus közül Nádasdi Éva fájdalmasan korán elhunyt, Suhai Pál és műve azonban továbbra is ott tengődik az alkotó művészek keserű kenyérével.

Mondani se kell talán: érdemtelenül. S hogy mi okból: maradjon a művészetek kiválasztási technikájának örök titka, hiszen ellene aligha tehetünk.

Tény, hogy Suhai Pál ritkán „szólal meg”. Akkor is leginkább visszhangtalanul. Alkotói pályája négy és fél évtizedének mind-

össze hatodik verseskötete a *Nomád szívvel*. Pedig amúgy elismerésre méltóan sokoldalú, tudós alkotó, aki otthon van a pedagógiában (*Tudósítások a katedráról*, 2007), állított össze remek irodalmi tankönyvcsaládot (*Irodalom, művészet az alteritás korában*, 2004), Búzás Hubával közösen feltámasztotta haló poraiból levélesszé műfaját, kiváló műfordító (*Vallomás a sötétből*, 2014), esszéíró és kritikus (*Bábeli adományok*, 2011).

Költészete is arról szól, ami a költő ősidők óta eredendő feladata: a minden élő világ-rezonanciájáról. Távol tartva magát a túlzottan személyest és lehetőleg a katartikus, megőrizve egyúttal mindent, ami szemérmes és tartózkodóan elegáns: a tiszta forma tiszteletét, a sallangmentes költői beszédet.

Ugyanakkor sok mindennel tisztában lehetünk, ami a versek alkotóját illeti, tudhatjuk, hogy városi ember (*Nagyvárosi séta, Szentkirályi utca, Sestina a női szépről*), akinek hétvégi háza van Zebegényben (*Hétvégi ház, Egy zebegényi gesztenyefáról*), rokona a városi aszfaltnak (*A város falai alatt*), de a természeti közegnek (*Kertben*) is. Ennyi elég.

A többi maga a verssé növesztett élet. Finom irónia (*A költészet hajdan és most*), palimpszesztjeiben a szellemes emberek filozofikus játékossága, férfias érzékiség (*Három anakreóni*), mélységekig kövült keserűség (*Nomád szívvel*). És hat nagy műgonddal megszerkesztett versciklus (*Mérlegen, Janus Pannonius lázbeszéde, József Attila, itt vagyok...! Forró ágyon, Tépésvoan, Téli munkák elé*) mérnöki igényességgel felépítve.

A kötet első keserű hangja persze – mi másról beszélhetne a hetvenedik életévét betöltött költő? – a summázaté (*Mérlegen*). Túlnyomórészt természetesen a legtokéletesebbre kimunkált formába, a szonettbe vagy annak formaváltozataiba öntve.

Van egy különös, hosszú ideig írt darabja ennek a summázatnak, a *Dimenziók*. A vers alaptémája jószerivel negyvenéves, legalábbis a 2012-ben megjelent retrospektív (1967–75 között írottakat tartalmaz

a könyv) válogatott kötet, a *Szigorú napok* tanúsága szerint. Itt az 1970–75 között keletkezettek között találjuk besorolva a verset, számozatlan, egymástól mindössze csillaggal elválasztva, hét strófából állóan.

Szinte hátborzongató, hogy valaki negyven éven át dajkálja magában talán legmeghatározóbb versének hátralevő öt versszakát (V., VI., VII., VIII., XII.), hogy megalkothassa a maga *Eszméletét* a József Attila-példához igazodva, nemcsak formában, de szerkezetének felépítésében is. Suhai – igazodva a József Attila felépítette versszerkezethez – szintén két egységből állítja össze a költeményt. Az első és a második hat résznek nála is más a gondolati magja, a VI. rész Suhainál is közbenső összegezés: „Akár az ég s a fellegek, / ha fönt a boltot már bezárják, / a szó a számból ellebeg, / az istenek hiába várják. / Itt zsiros halszemek a lámpák, / az arcok elsüllyedt kövek, / szakállas vén szörnyek csodálják / csak szörnyű emberségemet” stb.

Már nem emlékszem, ki volt az a nagyságunk, aki azt állította, hogy minden költő valójában egyetlen verset ír egy teljes életen át, de valószínűleg igazat mondott. A Suhai-kötet kulcsverse, a *Dimenziók* minden addigi és további alapmotívum összegzése. Még a palimpszesztokban, ezekben a sajátos ötlet sor szülte költeményekben lévőké is.

A palimpszeszt fogalmát és műfaját természetesen nem az ó- és középkori törlés-ráírás értelemben használja Suhai, hanem kifejezetten a Derridai, Gadameri posztmodern felfogásban, miszerint „új” szöveget létrehozni majdnem lehetetlen, mert az erre használatos készletek kimerültek. Eszerint a számunkra megjelenő szöveg nem más, mint csupán régi szövegek újrastrukturálódása egy másik alakzattá. Az egyes textusok már nem értelmezhetők a mindenkori jelen réteg felől külön-külön, szinkron alteritásukban (lásd a Suhai-tankönyvcsalád fent említett címét!), hanem éppen a közlés mozzanata által elmosódottan, sőt egymásba mosódottan: globalitásukban vannak jelen.

Posztmodern ide, posztmodern oda: az ember, ha versként értelmezhető szöveget vesz a kezébe: elsősorban verset olvas, és csak legkevesbé textúrát. Az én felfogásomban a bármilyen, palimpszesztnek leírt formációk nem többek utólag tudományosan megideologizált szellemi-költői játékoknál. Belehelyezkedni más költői világokba, szövegeiket, szövegrészeitek sajátunkéval pótolni, s közben megfigyelni, miképpen változik át világuk a mi világunkká: felette izgalmas kaland. S ráadásul nem is tehetjük meg akármely idegenekkel, hanem csakis a miénkével rokon világú jelentésmezőkkel, ha nem akarjuk versünket elrontani.

Nem lehet az véletlen, hogy Suhai palimpszesztjei túlnyomórészt Győri László verseinek „kivakarása” következtében „texturalizálódtak át” (*Szélütés elé, Egy énekóra emlékére, Hűlt helyén farkasoknak, Tenger-alattjáró*). Mutatva, hogy a nemzedéktársak közül Győri fanyar szövegvilága áll talán a legközelebb a *Nomád szívvel* kötet hangulatához s magához a Suhai-szövegvilághoz: „Bár sorsunk mostoha, / a mentő doktora, / szirénák ostroma / tehet még jót velünk” (*Szélütés elé*).

Egy jól szerkesztett verseskönyvnek mindig az utolsó ciklusában kell a legerőteljesebbnek lennie. Ez alaptörvény a verskötetek világában. A *Nomád szívvel* „csattanója” valóban az utolsó ciklus, a *Téli munkák elé*. Ha akarom, az emberi lét metaforája, a *Dimenziók* záró darabjának értelmében véve: „Ennyi az élet, emberek: / halandók kiseded, szép kalandja, / meg nem védhetik fegyverek.” Mint a vén Toldi, ásással kezdi a téli munkát: „a rozsdás ásót kihozom, / s húsod szurkálni, vágni kezdem. / A kertem művelem, időt / és fáradságot nem kímélve / lépek és dőlök vasra, nyélre, / így ások föl egy temetőt” (*Téli munkák elé*).

Van abban valami, az olvasót is, bírálót is kímélni akaró, tapintatos fájdalom, ahogy

a költő áll a *Fülkefényben*, „Mint valami furcsa fürdőhelyen”, egy szűk, uszodai kabinban. A kép túlságosan is karkai, vissza-utalva egyben a kötetindító versek két darabjának lényegére (*A Kastély, A per*) s a bennük foglaltakra: „De árva se / volt ő, mert az se lehetett” (*A kastély*); „Fáradt, de biztos / tudás nyeli el érdekeinket – végül valakinek / lakolni kell” (*A per*).

A *Fülkefényben* így folytatódik: „Izgatottan, kíváncsian vagy lehangoltan, / nem is tudom már, így néztem sivár otthonomra. / De mindentudón is. Láttam, fölgyullant értelme / már, miféle büntetőintézet ez – vigasztalóhely.” Mindent értünk. Ez az élet rendje, és semmi értelme bármiféle tiltakozásnak, tagadásnak, kegyes elhazudásnak. Minden emlék, sőt maga az élet is – a platóni képlet szerint – előbb vagy utóbb csupasz falakra vetül.

Van egy emblémává kiteljesült, keserű motívumismétlése a *Nomád szívvel* kötetnek: a forrása felé visszafolyó víz paradoxona: „Dolgozik, néz befelé, / látja a magba gyúrt, a hátráló időt: / mintha egy szirmot a folyó visszafelé / sodorna mindig” (*A szem*); „(Hogy itt a megáradt folyam, / itt benn, s létükkel is betelten / a forrása felé rohan.)” Kétségtelen, hogy bizonyos kor elértével az ember kénytelen számot vetni a halálból visszafelé számolva elfogyó idő egzisztencialista gondolatával.

Suhai ebben a könyvben jobbára „kis” dolgokról ír, de korántsem a kisszerűség költője, sokkal inkább a vegytiszta beszéd klasszicistája. A verssé nemesülő minden napoké. Ember és irodalmár. Irodalmár és ember, aki ebben az értelemben véve is klasszikus mintákat követ, témája az utcán – a pesti aszfalton – és a természeti környezetben hever, mint a hajdani Johannesburg utcáin az aranypor: bárki vehet belőle, aki hajlandó érte lehajolni. S gazdagodhat.

Kemsei István

KEMSEI ISTVÁN (1944) költő, író, tanár. Utóbbi könyve: *A szederinda szeme* (2016).